

Platón

Autor: Guillaume Durocher

Platónova **Ústava** patří k nejslavnějším knihám všech dob. Dokud se bude číst, budou se lidé ptát, zda byl ideální stát načrtnutý v tomto díle, Kallipolis, míněn jako seriózní politický návrh. Měl posloužit jako intelektuálně podnětná utopie nebo snad šlo o symbolickou analogii dokonalé duše? Osobně mě tyto dohady a nejasnosti poněkud matou – důležitější než konkrétní opatření mi totiž v *Ústavě* i dalších platónských dialozích přijdou zásady, z nichž vycházejí. Proto si můžeme být jistí např. tím, že Platón byl myslitel bytostně aristokratický a uznání nerovnosti chápal jako základ etiky, protože mu velice záleželo na dosažení spravedlivé hierarchie, dobré kultury a kvalitního potomstva.

Kromě *Ústavy* navíc máme Platónovo nejdelší, ale méně známé dílo, jež se také věnuje politice: **Zákony**, v nichž popisuje „druhou nejlepší obec“ zvanou Magnésia. Potkáváme se v něm s naším starým známým Platónem – tatáž nekompromisní obrana altruismu, tentýž paradoxní „totalitarismus“ ve službách společenství, tentýž strach a zhnusení z rovnostářství a „populární kultury“, tentýž meritokratický proto-feminismus a tatáž snaha o dosažení dokonalosti. Většinu z toho, co se moderním liberálům přičítá v *Ústavě*, najdeme i v *Zákonech*, zjevně míněné s plnou vážností.

Osobně se domnívám, že *Zákony* jen na konkrétním příkladu výslovně rozvíjejí to, co lze vyvodit už z *Ústavy*. Platón na sklonku života podle všeho zatoužil dokončit co možná nejvíc svých rozdělaných „restů“. Dílo tak místy zabředává až do ubíjejících podrobností, což je ale u právního pojednání dost možná nevyhnutelné. Rád bych také zopakoval, že většina Platónova autoritářství nebyla jeho výsadní doménou, ale jednoduše reflektovala etiku i občanskou praxi starověké řecké *polis*, soustředěnou na společenství. Glenn Morrow, definitivní autorita na *Zákony*, píše, že tato kniha „bývá s jistou mírou hyperboly, ale v zásadě právem, nazývána sbírkou a kodifikací celého řeckého práva“. 1] To by vysvětlovalo i četné styčné plochy mezi Platónovými *Zákony* a podobně encyklopedickou Aristotelovou *Politikou* (která je však coby sbírka poznámek k přednášce pro moderního čtenáře stravitelnější). Je tedy zřejmé, že *Zákony* nemají být čteny jako nějaké abstraktní filozofování, ale jako syntéza mnoha století praktických politických zkušeností Řeků.

V *Ústavě* Platón zřejmě dodává na radikalismu sokratickým postřehům o sebekázní, vládě povolanců či eugenicě a promítá je na úroveň společnosti. Podobně i v *Zákonech* Platón systematizuje a příležitostně prohlubuje řadu prvků zavedené řecké politické praxe. 2]

Zatímco **radikálně utopicky aristokratické a eugenické zásady Ústavy** lze shrnout poměrně stručně, v *Zákonech* se Platón u jednotlivých potřebných opatření pouští do značných detailů.

Nelze se tak příliš divit, že *Zákony* oslovily následující generace méně než *Ústava*. Nenajdeme v nich kompletně vypracovaný filosofický systém, ale debatu povětšinou soustředěnou kolem politiky. *Zákony* se často ubírají oklikami a někdy si i protiřečí. Někteří to přičítají slábnoucím duševním silám starého Platóna, jiní upozorňují, že dílo nestačil do své smrti dokončit a z voskových tabulek ho sestavoval jeho žák **Fillipos z Opuntu**.

I přes tyto výhrady zůstávají *Zákony* podnětným a provokativním dílem a Platón zde předjímá řadu postřehů z Aristotelovy *Politiky*. V dialogu vystupují tři muži – „Athénský host“ podobný Sokratovi, Kréťan jménem Kleinias a Lakedaimoňan Megillos – na cestě do chrámu na místě Diova zrození na hoře Ida, kde legendární krétský král Minós obdržel zákony od vládce bohů. Volba lakedaimónského společníka rozhodně není náhodná. Platón totiž sílu a stabilitu peloponéského státu velice obdivoval. Tamějšího zákonodárce **Lykúrga** prý inspiroval samotný Apollón. Platón i přes svou zbožnou a morální vážnost hojně žertuje o svém stáří, které ovšem nijak neotupilo jeho schopnost předkládat ty nejpoutavější paradoxy. Asi nejslavnějším z nich je dlouhá debata v první knize o pozitivních pijatky. Alkohol je prý drahocenný dar, díky němuž v mužích snáz rozeznáváme ctnost: kdo si zachová sebekázeň i pod jeho vlivem, prokazuje typ ctnosti nezbytný k zachování řádných státnických schopností i pod podobně „opojným“ tlakem svodů moci. *In vino veritas!*

I přes stáří a vtípky však *Zákony* nijak neslevují z vysokých ambic: Platón se zde zabývá základním zákonem nové obce, který by díky syntéze toho nejlepšího z rozličných řeckých tradic odolával působení času. Vznikla by tak věčná a ctnostná verze Athén, zachovávající jejich ideál občanství, ovšem bez rovnostářských excesů. Platón se zjevně poohlížel po proslulé pevné kázni lakedaimónského zřízení a prastarých náboženských tradicích starověkého Egypta. „Právo“ v klasickém Řecku neevokovalo proměnlivý a neustále zvětšující se soubor legislativy, jak tomu je dnes. Na mysli tehdejších lidí pravděpodobně vytanuly spíše neměnné základní zákony, jako ty Lykúrgovy, které zakotvovaly způsob života a výchovy občanů obce. Platón toužil po novém státu i zákonodárci, tentokrát formovaného vedle nejistých božských vizí i filozofií a rozumem, který by pěstoval nejen vojenský um, ale také vznešenost duše. A jestliže Lykúrgovy zákony v Platónově době platily už skoro tři století, mířil i zde slavný filozof mnohem výše a za vzor si bral egyptské zvyky, jejichž stáří se podobně jako u slavných pyramid počítalo v miléniích.

V celém tomto modelu hrají reprodukce občanů a jejich pokrevní pouta zásadní úlohu. Platón básní o posvátné povinnosti občanů zplodit co možná nejlepší potomstvo, jež se mělo „účastnit věčnosti“. Městský stát tak pro něj není jen souborem jednotlivců, ale nadčasovým společenstvím zahrnujícím všechny minulé i budoucí generace. 3] Z evolučního pohledu jistě stojí za zmínku, že společenské uspořádání a etika Platónových *Zákonů* se zakládá na příbuzenství rodovém i etnickém. Platónské myšlení pracuje s koncentrickými kruhy příbuzenství a reciprocity: rodině, obci a konečně i řeckému národu jako takovému proti barbarům. Platón navíc opakovaně klade důraz na povinnost postarat se o biologickou i

kulturní úroveň občanů – cesta podle něj vede skrz výchozí čistku špatných prvků, přísnou imigrační politiku a pečlivou regulaci a propagaci manželství a rodičovství.

Svým důrazem na zásadu příbuzenství Platón přijímá a dále systematizuje obecně sdílené řecké přesvědčení. Arnold Gomme k tomu dodává: „Idea příbuzenství coby základního kritéria příslušnosti ke státu byla nedílnou součástí řeckého myšlení – a národnost matky zde nebyla o nic méně důležitá než ta otcova.“ 4] Podle Morrowa se pak lze důvodně domnívat, že se Platón klonil k athénskému pojetí občanství příslušejícího jen dětem dvou v Athénách narozených rodičů. 5] Jestliže se tak říká, že Lykúrgos založil ve **Spartě** první etnostát, není podle mě nijak nevhodné hovořit o Magnésii jako o Platónově posvátném etnostátu.

A jaký že městský stát to vlastně Magnésia je? Platónova druhá nejlepší obec není tak radikální a elitářská jako Kallipole z *Ústavy*. Posvátný řád králů-filozofů ustoupil vládě samotných zákonů. Platón se mnohem výrazněji přibližuje Aristotelově umírněnému a konvenčnímu pojetí ideálního režimu. V Magnésii jsou občany všichni zde narození vojáci a bývalí vojáci. Všichni občané mužského pohlaví vlastní nějakou půdu a nic jim nebrání ve spokojeném a přiměřeně blahobytném životě. Každý občan-voják se má také stát *paterem familias* a zplodit děti. Většinu úředníků volí shromáždění všech občanů, v němž mají ti majetnější silnější hlas. Podle Platóna tato demokracie vlastníků s oligarchickými prvky představuje zlatý střed mezi perským despotismem a athénským rovnostářstvím. Aristotelés by s ním zřejmě souhlasil bez větších výhrad.

Platón je však důslednější, co se týče vymezení základního zákona. Demokratické magnétské shromáždění má mít nastaveny hranice a občanům se má dostat výchovy k ctnosti disciplínou spartánského stříhu, již zakládá v zásadě neměnný základní zákon. Filozof vykresluje stát, jehož občané žijí zbožně a v harmonii, neustále se zdokonalují a účastní se společných činností: aristokratické Athény a filozofická Sparta se zvyky věčného Egypta.

Platón vypočítává četná opatření, která mají předejít dekadenci a úpadku zákona. Ekonomickou nerovnost i chudobu mají udržovat v rozumných mezích omezení uvalená na hromadění kapitálu a udržování počtu domácností na 5 040. Platón dává před korumpujícím stykem s vnějším světem přednost soběstačnosti. Obchod má probíhat v co nejmenším možné míře (obec naštěstí nemá přístup k moři), lichva je zapovězena a nízká obchodnická povolání mají mít status podobný cizincům bez občanství, „z jejich zkažení by obci nevzešla veliká újma (919c).“

V ostrém protikladu k Aristotelovi zůstává Platón meritokratickým profeministou a považuje za „hloupé“, aby se polovina společnosti držela jen v soukromé sféře – řecké ženy zpravidla příliš mimo domácnost nesměly – a tak jim přiznává postavení potenciálních občanů (i když bez nemovitého majetku), s právem zastávat úřady, samostatně se společně stravovat a případně potřeby je dokonce neváhá povolávat do vojska. Přestože považoval ženy za hůře uzpůsobené k boji, politice nebo abstraktnímu myšlení, nechtěl Platón nechat tento potenciál nevyužitý, a dokonce si představuje ženské bojovnice, jak pomáhají svým mužům „statečně bránit zkáze hrozící vlasti“ Nedostatečnou regulaci ženských poměrů a jejich účast na veřejném životě považoval Platón za příčinu rozmachu přepychu ve Spartě a zákonodárce se

tak dopustil tím, že na ženy nemyslel, omylu: „zákonodárce má být přímý a ne polovičatý“ (806c).

Platónská posedlost neměnným a vysoce preskriptivním základním zákonem zasahujícím i do těch nejmenších aspektů života a kultury může působit megalomansky a nerealisticky. Ukazuje však nejen jeho zaujetí předcházením dekadenci, ale také východiska tehdejší doby i filozofie. Vzešel-li by zákon od těch skutečně nejosvícenějších, přirozeně by dokázal přemoci nebo alespoň usměrnit chvilkové lidské rozmazy, zejména u těch méně nadaných. Jestliže jsou přirozenost a rozum věčné, a zákon je má promítat do života společnosti, znamená to, že čím lepší zákon, tím méně bude s plynutím času zastarávat. Tato poněkud statická vize dává větší smysl v kontextu antického světa, s jeho pomalým tempem technické inovace. Základní podoba života se příliš neměnila, a tak se skutečně dalo říci, že nikdy „není nic nového pod sluncem“.

Režimu a zásadám popsaným Platónem v *Zákonech* se hodlám věnovat podrobněji, což považuji za žádoucí hned z několika důvodů. Zaprvé *Zákony* ukazují, že v *Ústavě* popsané aristokratické, komunitární a eugenické zásady, které se učitelé filozofie často snaží takříkajíc zamést pod koberec, byly zcela vážně činěnými návrhy. Zadruhé úplně nepředpokládám, že by se většině čtenářů chtělo číst více než 500 stránek náročného díla, z něhož jsem se snažil vytáhnout ty nejdůležitější etnopolitické motivy. A konečně: etnopolitické prvky často přehlížejí i akademici, kteří se dílem zabývají. Charles Kahn píše, že v Morrowově šestisetstránkovém komentáři k *Zákonům* „nenajdeme takřka jedinou zmínku... o pasážích týkajících se otroků, které, jak Morrow podotýká, nejsou zrovna pěkné čtení!“ Mnoho se nemluví ani o předběžných čistkách obyvatelstva nebo dopadech Platónova systému „manželských dozorcích“ na domácí život.“ 6]

Podrobný popis zbožnosti a tuhé kázně etnopolitiky v Platónových *Zákonech* považuji za opodstatněný, jsou totiž příznačné pro klasickou řeckou tradici občanství i myšlení jednoho z největších filozofů západní civilizace. Postřehy a náhledy zůstávají významné i dnes.

Poznámky:

1] Glenn Morrow, *Plato's Cretan City: A Historical Interpretation of the Laws* (Princeton: Princeton University Press, 1993), s. 6.

2] Podobně Platónova ústava v jiném žánru radikalizuje sokratické poznatky – o sebekázní, vládě odborníků a kvalitě plození – na úroveň společnosti.

3] Osobně mě až zaráží četnost analogií s pozdější národně socialistickým konceptem *Volksgemeinschaft*.

4] Arnold Gomme, *Essays in Greek History and Literature* (Oxford, 1937), 86-87. Quoted Morrow, *Plato's Cretan City*, s. 117.

5] *Ibid.*, s. 116.

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

6] Charles Kahn, “Foreword,” v Morrow, *Plato’s Cretan City*, xxvi. Dodám, že v roce 1940 napsal Morrow článek, v němž se snažil oddělit platónskou filozofii od národního socialismu i komunismu s tím, že premisou *Zákonů* je právní stát, tj. vláda zákonů. Na tom jistě něco může být, současně ale nezapomínejme, že Platónova i Aristotelova politická vize komunitarismu se příliš neshoduje s hypertrofovaným individualismem a rovnostářstvím moderních liberálů. Viz také **Platón Hitler a totalitarismus**.

Poznámka DP

Všechny úryvky ze *Zákonů* Oikoymenh, druhé vydání, 1997. Praha. Překlad František Novotný.

První část eseje Guillaume Durochera **The Laws: Plato’s Sacred Ethnostate, Part 1** vyšla na stránkách The Occidental Observer 22. dubna 2017.